

Оксана ЛИКОВА

ЛАУРЕАТ ДЕРЖАВНОЇ ПРЕМІЇ УКРАЇНИ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА МИХАЙЛО КИТРИШ

Розглядається становлення особистості Михайла Китриша. Описується його творчий шлях від пересічного гончаря до лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка. Зроблено загальну характеристику персональної колекції кераміки Михайла Китриша у фондах Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному.

Ключові слова: Михайло Китриш, гончар, кераміка, Опішне, Україна, завод «Художній керамік», Державна премія України імені Тараса Шевченка.

На початку ХХІ століття поступово починає повертатися мода на твори народних майстрів — гончарні вироби, традиційну вишивку, вироби з дерева. А оскільки популярності набирають вироби, то з'являється і все більше охочих займатися відповідними ремеслами. Це стосується і мистецтва гончаротворення. З'являються нові імена майстрів, проте не всі вони залишаються в історії. Найбільш надійний і успішний шлях до написання своєї сторінки в історії сучасного українського мистецтва — здобуття відповідних нагород за свої досягнення у поповненні мистецького фонду нашої держави. Нині найпрестижнішою творчою відзнакою за вагомих внесок у розвиток культури є державна нагорода — Національна премія України імені Тараса Шевченка (Шевченківська премія), заснована 1961 року.

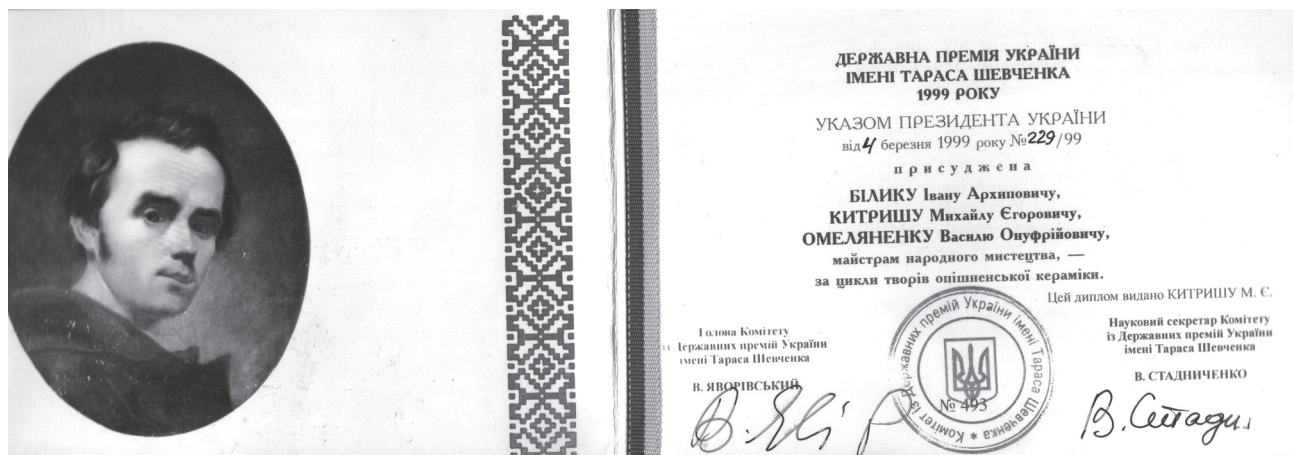
Нагородження Національною премією проводиться щорічно згідно з Указом Президента України. Проте Національна премія присуджується авторові чи виконавцеві один раз за життя, і кожен, хто отримує таку нагороду, може пишатися тим, що він досяг визнання на державному рівні власних успіхів у певній галузі.

Одним із лауреатів тоді ще Державної премії України імені Тараса Шевченка 1999 року став славетний опішненський гончар Михайло Єгорович Китриш. Нелегким був шлях майстра до такого визнання.

Михайло Китриш народився 21 жовтня 1936 року в опішненській родині гончарів: «Дід гончарював, батько гончарював, були знаменитими мисочниками»¹. Ймовірно, це сприяло вибору життєвого шляху майстра. Хоча ліпити почав з нудьги — дванадцятирічним хлопцем захворів на запалення суглобів і був прикутий до ліжка. Щоб швидше проходив час хлопчик почав ліпити свистунці, які здавав у кооператив на продаж. Після одужання вирішив за будь-яку ціну працювати гончарем. 1963 року влаштувався на місцевий завод «Художній керамік» возити глину від цеху до цеху. Пізніше став учнем відомого гончаря Йосипа Марехи. І сьогодні Михайло Китриш згадує про свого вчителя лише з повагою і вдячністю за навчання. Працюючи гончарем на нормі Михайло Китриш навчився віртуозно створювати будь-який посуд на кругу.

Переломним у творчості гончаря став початок 1970-х років. 1968 року на завод на посаду головного художника прийшов вихованець Львівського

¹ Розмова з Михайлом Китришем. 8.10.2010. Приватний архів автора.

Посвідчення лауреата Державної премії України імені Тараса Шевченка. Приватний архів автора

державного інституту прикладного та декоративного мистецтва Петро Ганжа. Саме з його приходом творчість місцевих майстрів значно активізувалася [8, с. 65]. Завдяки його діяльності 1 травня 1970 року на Опішненському заводі «Художній керамік» з метою відновлення національних традицій кераміки по формі й розпису була утворена художньо-експериментальна творча лабораторія. Михайло Китриш, знову ж таки через хворобу, перейшов працювати творчим майстром у лабораторію — лікарі порадили йому змінити професію — знайти заняття, не пов'язане з вологістю. Проте він не захотів кидати справу, що була до душі, а лише попросив завідувача виробництвом заводу Трохима Демченка: «Давай я піду баранчики робити»². Після створення вдалого експериментального виробу Михайла Китриша поставили «на норму» — шість «літрових баранчиків» у день. Зважаючи на амбіційність майстра, не дивно, що він не зупинився на образі барана, а поступово почав відтворювати й інших тварин — козлів, левів, биків, коней. Загалом міг виготовити, практично, все з гончарського асортименту: посуд, іграшки, скульптури, прикраси. Тут же на заводі познайомився і зі своєю майбутньою дружиною: Галина Сергіївна оздоблювала вироби свого чоловіка. Тридцять три роки роботи на заводі пролетіли, як один день: «Здається, ніби вчора сів за гончарний круг, а скільки тон глини перебрали пальці»³.

² Розмова з Михайлом Китришем. 8.10.2010. Приватний архів автора.

³ Розмова з Михайлом Китришем. 8.10.2010. Приватний архів автора.

Працюючи на заводі Михайло Китриш постійно прагнув удосконалювати своє гончарне вміння. У процесі набуття практичних навичок майстер удосконалював форму виробів і урізноманітнював їх декор. Та не лише практичні навички стали визначальними у творчому зростанні Михайла Китриша. Цьому сприяло кілька факторів. 1960—1970-ті роки прикметні розгортанням в Україні виставкової діяльності. Виставки організовували до ювілеїв, пам'ятних дат, у тому числі проводилися й звітні покази областей. Вироби Опішнянського заводу «Художній керамік» обов'язково були на них. У цей період також зросла кількість експортних поставок виготовленої на заводі кераміки. А працівники художньо-експериментальної творчої лабораторії, до яких належав і Михайло Китриш, були першими, хто ці вироби створював.

Робота в лабораторії давала певні привілеї, що сприяло творчому зростанню гончарів: менша норма, можливість творчо працювати, наявність додаткового «творчого дня», можливість експериментувати з глиною й поливою. Михайло Китриш як ніхто використав ці можливості, що яскраво проявилось у його виробах. Перш за все це простежується у декорванні виробів кольоровими поливами. Михайло Китриш єдиний гончар в Опішному, який протягом багатьох років використовує поєднання різних полив, що сприяє утворенню найрізноманітніших непередбачуваних ефектів. Цей спосіб декорування став візитівкою опішненського майстра.

Окрім того, у 1969—1971 роках головний художник заводу «Художній керамік» Петро Ганжа ініціював прийом місцевих майстрів до Національної

Михайло Китриш із своїми виробом на власному подвір'ї. 1990-ті роки. Опішне, Полтавщина. Приватний архів автора

спілки художників України. Однією з умов прийняття до спілки була участь у виставках. Щоб не загубитися на фоні інших робіт, потрібно було урізноманітнити вироби. Також Михайло Китриш був одним з небагатьох гончарів, хто мав власне горно. У вільний час він працював удома, тому міг вільно експериментувати з формами, поливами, не переймаючись заводською нормою і стандартами.

З середини 1960-х років Михайло Китриш почав приймати участь у різноманітних обласних і всеукраїнських виставках, і майже на всіх глиняні твори майстра були відзначені різноманітними нагородами. Неодноразово майстер був учасником міжнародних художніх виставок у Бельгії, Болгарії, Великобританії, Канаді, Нідерландах, Норвегії, Польщі, США, Франції, Югославії, Японії. Брав участь у симпозіумах гончарства, конкурсах художньої кераміки, днях ремесел, у традиційних «Днях гончаря» й святах народної творчості, що відбуваються в Україні.

Перша персональна виставка майстра, на якій експонувалося близько 140 глиняних творів, відбулася у Полтавському краєзнавчому музеї у 1981 році. З того часу майстер підтримує тісні зв'язки з музеями України. Його глиняні твори зберігаються в українських музеях Полтавщини, Києва, Запоріжжя, Донеччини. Є його роботи й у музеях за кордоном — Москві, Санкт-Петербурзі, Єкатеринбурзі (Росія) та в приватних колекціях як в Україні, так і за її межами. Михайло Китриш стверджує, що хоча роботи й дорогі його серцю і з ними завжди важко розлучатися, проте «якщо робота зберігається в музеї чи в якійсь оселі, то, значить, вона комусь потрібна»⁴.

⁴ Розмова з Михайлом Китришем. 8.10.2010. Приватний архів автора.

Вправність Михайла Єгоровича у створенні глиняних шедеврів неодноразово відзначалася на державному рівні. Майстрові присвоєно почесні звання та премії: член Національної спілки художників України (з 1971), заслужений майстер народної творчості України (з 1985), лауреат Премії імені Данила Щербаківського (1995), член Національної спілки майстрів народного мистецтва України (з 1998). Найвищою нагородою стало присудження 1999 року звання лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка. Того року троє опішненських гончарів були відзначені тією премією — Іван Білик, Михайло Китриш і Василь Омеляненко.

Нині майстер перебуває на заслуженому відпочинку і, на жаль, за станом здоров'я, не гончарює.

Найбільша збірка робіт Михайла Китриша зберігається у Національному музеї-заповіднику українського гончарства в Опішному (далі — Музей-заповідник) — 326 одиниць збереження, основна частина яких передана самим автором [5]. Для порівняння, у Полтавському краєзнавчому музеї зберігається близько сотні творів Михайла Китриша [2], у Національному музеї народної архітектури та побуту «Пирогово» — 23 твори [1], у Національному музеї української народної декоративної творчості — 16 творів [4], у Музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України, який також володіє великою колекцією опішненської кераміки — жодного [3].

Михайло Китриш виготовляв традиційний для народного гончарства Опішного посуд (гличики, горщики, вареничні, чайні й кавові набори), дитячу іграшку, свічники, вази, настінні тарелі, скульптуру. При вивченні персональної колекції кераміки майстра у фондах Музею-заповідника привертає увагу той факт, що переважають зооморфні посудини, вази й свічники. Саме цим формам віддавав перевагу майстер у творчій роботі.

Персональна колекція кераміки Михайла Китриша у фондах Музею-заповідника почала формуватись уже з наступного року від дати заснування установи. Перші експонати були як куплені в автора, так і подаровані ним приблизно в однаковому співвідношенні. За наступні роки це співвідношення різко змінилося. 1988—1989, 2006 роки — майже всі експонати куплені, усі інші роки — переважно подаро-

вані як автором, так і іншими особами. Така нерівномірність стає зрозумілою, коли ознайомитися з подіями, що відбувалися в ці роки. 1987—1989 роки — час становлення музею, активного формування його фондів. У цей період державою ще виділялися певні кошти на поповнення музейних колекцій. Також 10 травня — 11 червня 1989 року на базі Музею-заповідника проходив Перший республіканський симпозіум гончарства «Традиції і сучасність», у рамках якого був організований творчий практикум народних майстрів-гончарів та мистецтвознавців. Під час цього практикуму були організовані конкурси з виготовлення побутового, фігурного, ритуального посуду, дитячої іграшки, властивої для різних гончарних осередків, виготовлення та розпис різних за призначенням мисок [7]. Готові вироби протягом 1989—1990 років були закуплені для колекції Музею-заповідника. Оскільки Михайло Китриш був одним із учасників практикуму, то зрозуміло, що його роботи також потрапили до фондів Музею-заповідника. Серед робіт, придбаних у майстра, переважають різні форми посуду — чайні набори, глечики, горщики, супники, мисочки, чайники, чашечки, посуд для спиртних напоїв у вигляді тварин («Лев», «Бик», «Баран» тощо).

2006 року вагома збірка робіт майстра поповнила колекцію Музею-заповідника. Тоді Михайло Китриш відсвяткував 70-річний ювілей. З нагоди такої події в Музеї-заповіднику була організована приватна виставка творів майстра, сформована як з фондів робіт, так і з робіт з приватної колекції подружжя Китришів. Після виставки більша частина кераміки Михайла Єгоровича була закуплена для Музею-заповідника. Крім уже наявних у персональній колекції майстра посудних форм, збірка Музею-заповідника поповнилася й новими — куманці, барила, банки, хлібниця.

Найдавніший виріб майстра в персональній колекції Музею-заповідника датується серединою 1960-х років (час початку роботи майстра на заводі «Художній керамік»), останні — 2007 роком (час завершення гончарювання майстра через хворобу). Переважна більшість робіт у колекції датована 1978—2000 роками — період найбільшої творчої активності Михайла Китриша, як у створенні робіт, так і в участі у конкурсах та виставках (від регіональних до міжнародних).

Михайло і Галина Китриші в Полтавському краєзнавчому музеї на відкритті першої персональної виставки. 1981. Полтава. Приватний архів автора

Отже, в колекції Музею-заповідника нині зберігається найбільша колекція кераміки Михайла Китриша, яка ілюструє усе розмаїття творчого доробку майстра: тематичне, декоративне, формотворче, часове тощо. Проте, не зважаючи на те, що гончар уже не працює, на достатньо повне висвітлення в колекції Музею-заповідника творчих досягнень Михайла Китриша у царині кераміки, нині не можна стверджувати, що персональна колекція опішненського гончаря уже повністю сформована. Дома Михайло Китриш ще в часи роботи на заводі «Художній керамік» почав формувати приватну колекцію, яка з часом переросла в солідний приватний музей. У ньому знаходяться лише вироби подружжя Китришів. Визначальною особливістю домашнього музею Китришів стала його плінність. Наявні в колекції вироби господарі завжди дарували гостям, які постійно їх відвідували. Пусті місця заповнювалися новими, «свіжішими» творами. Відносна стабільність прийшла з періодом втрати працездатності Михайла Китриша. Майстер уже не працює, тому не роздає творів з наявної колекції. На кінець 2013 року приватна колекція родини Китришів налічує близько 150 предметів. Це зооморфні скульптури, вази, посуд, іграшки, свіч-

ники тощо. Нині питання подальшої долі колекції не обговорюється, а тому залишається відкритим. Михайло Китриш не хоче «прощатися» із своєю збіркою, і не хоче думати, що з нею далі буде. Крім кераміки у гончаря зберігаються його інструменти й пристрої — гончарні ножики, стеки, гончарний круг, горно тощо. А інструменти, які використовували у роботі майстер, нині відсутні у персональній колекції Китриша в Музею-заповіднику. Маю надію, що родина Китришів не втратить своєї колекції і передасть її до фондів музейного закладу, як це зробив львівський колекціонер Іван Гречко. У березні 2013 року він подарував свою унікальну колекцію гуцульських і покутських ікон на склі Українському Католицькому університету, який цією збіркою започаткував власний мистецький музей⁵ [6]. Сподіватимемося, що й приватна колекція родини Китришів перейде в повному обсязі у музейні фондосховища й буде музеєфікована за всіма правилами фондової роботи.

1. Інвентарні книги (кераміка, скло) / Національний музей народної архітектури та побуту НАН України.
2. Інвентарні книги (кераміка, скло) / Полтавський краєзнавчий музей.
3. Інвентарні книги / Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України.
4. Інвентарні книги / Національний музей українського народного декоративного мистецтва.
5. Інвентарні книги / Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному.

⁵ Розмова з Іваном Гречко. 11—22.07.2006. Приватний архів автора.

6. Пастернак Н. «Червоні образи» — в постійній експозиції / Надія Пастернак // Культура і життя. — 2013. — № 9. — 1 березня. — С. 8.
7. Програма Першого республіканського симпозиуму гончарства «Традиції і сучасність»: 10 травня — 11 червня 1989 р. — Полтава : Полтава, 1989. — 16 с.
8. Щербак В. Сучасна українська майоліка / Василь Щербак. — К. : Наукова думка, 1974. — 192 с.

Oksana Lykova

ON MYKHAILO KYTRYSH, LAUREATE
OF TARAS SHEVCHENKO STATE PRIZE
OF UKRAINE

The article has presented some results of studies in formation of Mykhailo Kytrysh' creative identity. Description of artist's progress from an ordinary craftsmanship to the laureateship of Taras Shevchenko State Prize of Ukraine has been exposed. General review of Mykhailo Kytrysh' pottery in the treasury of National Museum of Ukrainian Ceramics, Opishne has been added.

Keywords: Mykhailo Kytrysh, potter, ceramics, Opishne, Ukraine, Artistic Ceramist factory, Taras Shevchenko State Prize of Ukraine

Oksana Lykova

ЛАУРЕАТ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПРЕМИИ
УКРАИНЫ ИМЕНИ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО
МЫХАЙЛО КИТРИШ

В статье рассматривается становление творческой личности народного мастера-керамиста Мыхайла Китриша, прослеживается путь развития его мастерства от простого гончарства к уровню лауреата Государственной премии Украины имени Тараса Шевченко. Проведена общая характеристика собрания керамики Мыхайла Китриша в фондах Национального музея-заповедника украинского гончарства в Опішном.

Ключевые слова: Мыхайло Китриш, гончар, керамика, Опішное, Украина, завод «Художественный керамик», Государственная премия Украины имени Тараса Шевченко.